השתא דנפקא ליה מלמקצה השמים ועד קצה השמים, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ למה לי? (א) כדר' אלעזר דאמר רבי אלעזר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע, שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, וכיון שסרח הניח הקב"ה ידיו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך. אמר רב יהודה אמר רב *אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים, כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו *ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפך. אי הכי קשו קראי אהדדי! אידי ואידי חד שיעורא הוא. ואמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן שמים וארץ תהו ובהו אור וחשך רוח ומים, מדת יום ומדת לילה: שמים וארץ דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו אור וחשך - חשך דכתיב וחשך על פני תהום אור דכתיב ← ויאמר אלהים יהי אור רוח ומים דכתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים מדת יום ומדת לילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. תנא תהו - קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך (ב) שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו בהו - אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים שנאמר ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. ואור ביום ראשון איברי והכתיב ← ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי (ג) כדר' אלעזר דא"ר אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנאמר וימנע מרשעים אורם, ולמי גנזו, לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב *ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב כיון שראה אור שגנזו לצדיקים (ד) שמח שנאמר אור צדיקים ישמח. כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי רבי יעקב וחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי. אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה ובדעת ובכח ובגערה ובגבורה בצדק ובמשפט בחסד וברחמים בחכמה ובתבונה דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו בכח וגבורה דכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה בגערה דכתיב עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו בצדק ומשפט דכתיב צדק ומשפט מכון כסאך בחסד ורחמים דכתיב זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די (ה) אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב. ת"ר *ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וב"ה אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים אמר להם ב"ה לב"ש לדבריכם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה אמר להם ב"ש לב"ה לדבריכם אדם עושה שרפרף ואח"כ עושה כסא שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכמים אומרים זה וזה כאחת נבראו שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו ואידך מאי יחדו דלא משלפי מהדדי, (ו) קשו קראי אהדדי אמר ר"ל כשנבראו ברא שמים ואח"כ ברא הארץ, וכשנטה נטה הארץ ואחר כך נטה שמים. מאי שמים א"ר יוסי בר חנינא ששם מים, במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל רבי ישמעאל את ר"ע כשהיו מהלכין בדרך א"ל אתה ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה *שהיה דורש כל אתין שבתורה - את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן א"ל אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים (ז) שמו של הקב"ה עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים - שמים ממש, ארץ - ארץ ממש

את

והשתא דנפקא לן מן ולמקצה השמים. דאסור לשאול מה שיש חוץ למחיצות ממילא נפקא לן דאסור לשאול בקודם שנברא דהיא היא מה שהיה קודם לבריאתו הוא עכשיו חוץ למחיצתו הלכך למן היום אשר ברא אדם למה לי למעוטי מיניה קודם שנברא העולם: **על הארץ ולמקצה השמים.** על הארץ היה ומגיע לשמים: **אחור וקדם צרתני.** שתי פעמים יצרתני תחלה גבוה ולבסוף שפל: **מסוף העולם ועד סופו.** כשהיה שוכב היה ראשו למזרח ורגליו למערב: **תהו ובהו.** לקמן מפרש להו: **מדת יום ומדת לילה.** כ"ד שעות בין שניהם: **ישת חשך סביבותיו.** למדת שקו החשך מקיף את השמים: **מפולמות.** לשון ליחות: **קו תהו ואבני בהו.** למדת שהתהו קו והבהו אבנים: **חכמה.** יודע מה שלמד: **תבונה.** שהוא מבין דבר חדש מפלפול חכמתו: **דעת.** ישוב: **כח.** הוא כח הזרוע: **גבורה.** גבורת הלב: **גערה.** נזיפה כדאמרינן לקמן שנגער בו ועמד: **פקעיות.** לומישי"ל בלע"ז: **שנאמר הבונה בשמים מעלותיו.** אלמא עלייה מיקרו: **שרפרף.** לרגליו וכסא לישב על כרחך הכסא עשוי תחלה ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרף: **אף ידי יסדה ארץ וגו'.** מסיפיה דקרא יליף דכתיב יעמדו יחדו כשבראן ועשאן פקעיות כמו שאמרנו למעלה: **וטרפן.** עירבן:

להקדים

תורה אור

מסוף העולם ועד סופו. מהלך ת"ק שנה (לקמן יג:) שנאמר שדי שאמר די שלא להרחיב יותר שנאמר אני אל שדי פרה ורבה אני שאמרתי די לעולם ותימה מנא לך הא שיש ת"ק שנה ולא יותר ולא פחות וי"ל דנפקא לן מן שדי בשדי יש ג' אותיות שי"ן דל"ת יו"ד קח י"כ ל"ת ו"ד הנעלם מן שדי ויעלה ת"ק כך שמעתי מר' מנחם ברבי עוזיאל ול"ע למ"ד פרק מי שהיה טמא (פסחים צד: ושם) כל העולם כולו תחת כוכב אחד עומד היכי קיימי כל הני כוכבים הנראין ברקיע וי"מ שכל ים אוקיינוס הן עומדין כדאמרינן בפרקי דר"א כל השיעורים לא נאמרו רק על שאר ימים אבל ים אוקיינוס בוראו יודע מדתו אך במדרש אחר מצינו ששליש (ח) ימים שאמר הוי בים אוקיינוס וכן יסד ה"ר בנימין ביוצר שלו זה הים שליש עולמו *במאה וששים ושש ועוד סיימו וצריך לומר שאותו מדרש פליג אההיא דפסחים ומיהו יש להעמיד ההיא דהתם במזלות של גלגל אבל שאר כוכבים קטנים הם ולי נראה דיש לייסב כל אותן מדרשים שהם תלוין בכיפת הרקיע והוא גדול הרבה מן הארץ אם היה נמתח עליה זו כנו לפי גבול הארץ בא וראה אהל מתוח על הארץ כמין כיפה גבוה באמצע שתופס כפלי כפלים אם היה נמתח בקו הארץ אך היה קשה מדכתיב גבי סיסרא (שופטים ה) מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם ומוכח מינה בנימוקי רש"י וכן איתא במדרש שאורך הכוכב מהלך ת"ק שנה כמין השמים ועד הארץ שהיה ראש אחד תחוב ברקיע והשני היה בארץ והיכי היה יצא באויר העולם כיון דכולו תחת כוכב אחד הוא עומד וי"ל שהם חולקין יחד אם לא נחלוק בין מזלות הגלגל לשאר מזלות*:

אידי ואידי חד שיעורא הוא. ופליג אמאן דדריש בתמיד (דף לב:) דמזרח ומערב רחוק טפי דאי לא תימא הכי *אדם היכי הוה קם כיון דכתיב מקצה השמים ועד קצה השמים וי"ל שסובר שהיה בגן עדן עד שנתמעט: **ישת** חשך סתרו. מדכתיב סביבותיו סוכתו קדריש:

ואת

כלומר שליש מת"ק שנה הכי הוי וכך ועוד הוא שליש משתי שנים היתרים

[ועי' תוס' פסחים לד. קים: ד"ה מן]

רבינו חננאל

ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים. שיעור מן קצה השמים ועד קצה שמים כשיעור מן הארץ עד לשמים והרווייהו חדא שיעורא הוא. אמר רב יהודה (ג) [י] דברים נבראו ביום ראשון. תוהו ובוהו. שמים וארץ. אור וחשך רוח ומים. מדת יום ומדת לילה כו'. תנא תוהו זה קו ירוק שמקיף כל העולם שממנו חושך יוצא. בהו אלו אבנים מפולמות המשוקעות בתהום שמהם מים יוצא שנאמר ונטה עליה קו תוהו ואבני בוהו. וזה האור שנברא ביום ראשון היה בו זוהר שצופין בו ומביטין באורו מסוף העולם ועד סופו. וכיון שנסתכל ברשעים גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנא' וימנע מרשעים אורם וכיון שגנזו שמח שנאמר אור צדיקים ישמח. ויש תנא חולק על זה ואומר זה האור נתלה ביום רביעי שנאמר יהי מאורות ברקיע השמים. ופי' יהי אותו האור שנברא ביום ראשון למאורות והן ב' המאורות. אמר רב בעשרה דברים נברא העולם. בחכמה בתבונה. בדעת. בכח. בגבורה. בגערה. בצדק. במשפט. בחסד. ברחמים. וכולהו מקראי. בחכמה ובתבונה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. בדעת כו'. זה שאמר [ר"י אמר רב דבשעה שברא הקב"ה את] העולם. עת שנברא היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי כו' עד שנער בו הקב"ה והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. ר"ל אמר אני אל שדי אני שאמרתי לעולם דיי. כיוצא בו בים נוער בים ויבשהו אלו כולן מדרשות הן ואין מדקדקין עליהן להשוותן למה שהדעת מתקבלת מהן וכן חלוקת ב"ש וב"ה אלו אומרים שמים נבראו תחלה. ואלו אומרים ארץ נבראת תחלה. וכל אחד מביא ראיה לדבריו. וחכמים אומרים שניהם נבראו כאחד אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני עליהם יעמדו יחדו. קשו קראי אהדדי. ופריק ר"ל כשבראן ברא שמים ואח"כ הארץ כב"ש [וקשיא דהא דכתיב נוטה שמים על תוהו ותולה ארץ על בלימה הרי תחלה נטה שמים ואח"כ ארץ] כשנטה אותן נטה ארץ ואח"כ שמים כב"ה. וזהו שאמרו חכמים שניהן כאחת עמדו. (טרף) [מאי שמים שטרף] הקב"ה אש ומים ועשה מהן רקיע לפיכך נקראו שמים. אבל דברי נחום איש גם זו פירוש הוא שפירש. אמר אלו נאמר בראשית ברא אלהים שמים *) ואינן שמים דבר ידוע הייתי אומר שמים שם הן וכיון שנאמר את השמים נתברר לנו כי על השמים הידועים לנו הכתוב מדבר. וכיון שכתב את בשמים כתב נמי את בארץ. כי האת שכתב בארץ

איתו

*) אולי דצ"ל שמים הייתי אומר שמים שם הן ואינן שמים דבר הידוע לנו וכיון שנאמר וכו'.

מסורת הש"ס

דב' ד

תהלים קלט

סנהדרין לח:

[ילקוט. איתא והעמידו על מאה אמה וכוס תכין מ"ש סרשב"ם ב"ב עה. ד"ה כשתי קומות וכו' ויותר מבואר ברש"י סנהדרין ק. ד"ה בקוממיות ע"ש]

בראשית א

שם

שם

שם

שם

שם

תהלים יח

ישעיה לד

איוב לח

[יומא לח.]

ישעיה ג

משלי יג

משלי ג

שם

תהלים סה

איוב כו

תהלים פט

שם כה

בראשית לה

נחום א

[תמיד לב.]

בראשית ב

עמוס ט

ישעיה סו

שם מח

[פסחים כב:]

מבנה

✉ ב' תיאורים של מידתו של אדם הראשון לפני החטא

◇ "שנאמר" - סימן שיש בהמשך הגמ' כשהיא מעלה סתירה בין ב' הפסוקים

△ אימרות של ר' יהודה אמר רב הקשורים לבריאת העולם

נושא

בריאת העולם

מבנה

□ "בשעה" ב' דוגמאות של הבריאה שהיה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה

מבנה

סימן לרבל) ב' פסוקים נראים סותרים בענין סדר בריאת שמים וארץ - מי קדם למי

הגהות הב"ח

(א) גמ' על הארץ למה לי מיבעי ליה לכדרבי אלעזר וכו' מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר וכו' על הארץ ולמקצה השמים וכיון שסרח וכו' ומיעטו. נ"ב ס"א והעמידו על מאה אמה: (ב) שם יצא חשך לעולם שנאמר ישת: (ג) שם ויהי בקר יום רביעי אלא כדרבי אלעזר: (ד) שם שגנזו לצדיקים מיד שמח וכו' אדם צופה ורואה ומביט: (ה) שם שאמרתי לעולם די איכא דאמרי אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים הגדול היה מרחיב: (ו) שם דלא משתלפי מהדדי מכל מקום קשו קראי: (ז) שם הייתי אומר שמים וארץ שמותן של הקב"ה: (ח) תוס' ד"ה מסוף וכו' מצינו ששליש עולם הוי ים אוקיינוס: